

Dandanes je samo po sebi umevno, da ima elektriko že vsaka vas, toda elektrifikacija podeželja je — kakor vsaka nova akcija — prinesla marsikje velike probleme. Tako tudi v naši Sorici, kjer je zasvetila električna luč leta 1912.

Za elektriko se je navdušil soriški poštar Lovro Pintar, ko je poslušal razgovore Janeza Ev. Kreka s Soričani. Krek je znal kmečkimi gospodarjem veliko koristnih stvari svetovati. Po njegovem nasvetu so v Sorici že prej ustanovili hranilnico in posojilnico ter mlekarstvo za drugo. Lovru Pintarju pa ni dala miru misel o elektriki, ki da sveti in goni gospodarske stroje. Petrolejke so mu pre-slabo svetile in je že dobil proračun za acetilensko napeljavo iz Gorice, a se mu je zdela predraga. Ker sam ni imel zemljišča ob Sori, ki je pod strmim bregom pod njegovo hišo še pravi potok, je nagovoril soseda Franceta Pfeiferja iz Spodnje Sorice št. 4, po domače Šimca, ki je imel ob Sori svoj mlin, da je bil pripravljen dati svet in vodno moč za elektrarno. Šimca je zamikalo, da bi mlél lahko kar doma na elektriko namesto v jarku na vodni pogon, pa tudi zaupanje v Kreka ga je nagnilo, da se je bil voljan pridružiti. Tretji, ki se je vnel za načrt o elektriki, je bil Anton Fröhlich iz Zgornje Sorice št. 1, po domače Gosar. Skupno so pridobili še Franciško Koblar, Ekarico, iz Spodnje Sorice, ki je tudi imela mlin, takoj nad Šimčevim. Pintar si je ogledal elektrarne v Ljubljani, v Krennerjevi tovarni v Loki in v železarni Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. Drugi trije so ga pooblastili, naj vzame stvar v roke in naj se pri deželnem odboru pouči, kako bi zadevo izpeljali. Deželni odbor v Ljubljani je namreč prav takrat snoval načrte za elektrarno na Završnici. Ker je bil Pintar znan z dr. Lovrom Pogačnikom, ki je bil združni komisar pri deželnem odboru, je temu razjasnil svojo zamisel in ga prosil pomoči. Skupaj sta šla na tehnični oddelek deželnega odbora k inženirju Gailhoferju. Ko so napravili še pismeno prošnjo na deželni odbor, sta 7. junija 1911 prišla inženir Gailhofer in dr. Lovro Pogačnik v Sorico in ugotovila, da bi bilo padca le okoli 20 m, ter svetovala, naj odkupijo še pravico za izkoriščanje vodnega strmega od opuščenega mlinskega jezú kovača Hotarja, Jakoba Lahajnerja iz Zgornje Sorice št. 39, da bi bilo skupaj 31 m padca. Tedaj so sosaščani zvedeli za namere imenovane

četverke in so ščuvali kovača Hotarja, naj jim ne proda vodne pravice. Ta je zahteval potem 1000 kron, vendar so se zedinili na 600 kron. S tem je stvar dozorela in župnik Jurij Karlin, ki je bil zelo naklonjen zamisli o vpeljavi elektrike, je s prižnice oznanil, naj se po maši vsi gospodarji zbero na sestanku v stari šoli zaradi gradnje elektrarne. Začela so se uveljavljati strankarska nasprotja. Iz Spodnje Sorice so prišli večinoma vsi gospodarji, iz Zgornje Sorice pa demonstrativno nobeden razen Gosarja. Velika večina navzočih je zamisel sprejela, le nekaj je bilo še nezaupljivih za novotarijo.

Lovro Pintar se je spet oglašil pri deželnem odboru in z dr. Pogačnikom sta se dogovorila, da bo pisal v Nemčijo po pravila elektrostrojnih zadrug, kakršne so tam že imeli. Ko so ta pravila prišla, so za 23. julij 1911 spet povabili vse posestnike na sestanek. Inž. Gailhofer je razložil, kakšna je možnost za uporabo elektrike, dr. Pogačnik pa je vodil sprejemanje pravil, ki so jih sestavili po vzorcu iz Nemčije. Od gospodarjev iz Zgornje Sorice je bil na sestanku samo Janez Frelih, po domače Kežjar, iz Spodnje Sorice pa vsi razen Matevža Pfeiferja, v čigar gostilni so snovali naklepe zoper elektrarno. Po sprejemu pravil se je v Elektrostrojno zadrugo vpisalo 15 članov. Ti so izvolili načelstvo zadruge, in sicer: za načelnika Lovra Pintarja, poštarja; za tajnika Jurija Karlina, župnika; za blagajnika Antona Freliha iz Zgornje Sorice 1; za odbornika pa Valentina Kemperla iz Spodnje Sorice 11 in Antona Groharja št. 10. V nadzorstvo so izbrali za načelnika Janeza Freliha iz Zgornje Sorice 24, za člane pa Franca Pfeiferja iz Spodnje Sorice 4 ter Petra Fröhlicha št. 15. Po nasvetu inž. Gailhoferja so potem poskusili pridobiti še Janeza Pfeiferja, po domače Kondrata, in mu ponudili, da mu postavijo novo žago na električni pogon, kjer bi si izbral, če jim odstopi svojo vodno napeljavo na žago. Vendar ga niso mogli pregovoriti, ker je bil v taboru nasprotnikov. Ko so potem gradili zajemalnik za vodo pod njegovo žago, je vložil tožbo, češ da mu bo to izpodklopalo žago. Strokovna komisija, ki je na poziv sodišča pregledala položaj, je ugotovila nasprotno, da bo žaga še bolje zavarovana kot prej. Kondratova odklonitev je onemogočila načrt, da bi zajeli vodo pod Cenčevim mlinom ter speljali betonski kanal

po levem bregu Sore na vrh Šimčeve Lajte, kjer bi stal rezervoar, iz njega pa bi po cevi padala voda k elektrarni, s čimer bi dosegli okrog 100 konjskih moči. Treba je bilo ostati pri ožjem načrtu.

Zaradi posredovanja tehničnega oddelka deželnega odbora sta se 4. 7. 1911 zglasila v Sorici zastopnika Tovarne turbin in vodnih napeljav Andritz pri Gradcu inženir Grünwald in A. E. G. na Dunaju inženir Srnc, poznejši ban dravske banovine. Prvi je izračunal množino pretočne vode pri nizkem stanju in strmcu 31 m na 70 l/sek, drugi pa je ob katastrski mapi na terenu ugotovil potek daljnovoda. Deželni odbor je kmalu nato razpisal natečaj za prevzem del. Ker sta že imenovani tvrdki poslali znatno nižje ponudbe kakor Töniss-Zabkarjeva tovarna turbin in Ljubljani in Siemens-Schuckertova z Dunaja, se je Lovro Pintar šel v družbi inženirja Gailhoferja v Ljubljano pogajat o prevzemu gradnje. Dne 21. 8. 1911 so sklenili s tema podjetjema pogodbo o nabavi strojev in materiala ter gradnji in napeljavah. Hidromehanični del, to je Francosovo turbino in gradnjo cevovoda je prevzela tvrdka Andritz za 4899 kron, električni del, to je postavitvev dinam, stikalnice, regulatorja napetosti in napeljavo vodov pa A. E. G. Union za 8319 kron. Za gradnjo stavbe, betonskega kanala in rezervoarja so dobili stavbnega mojstra Petra Bevka iz Cerkna. Iz tovarne v Mojstrani so kupili 25.000 kg cementa, gramoz so pa navozili iz gramozne jame Kalkbüchel, ki je bila last posestnikov iz Zgornje Sorice, uporabljali pa so jo do takrat tudi posestniki iz Spodnje Sorice. Zaradi hudega nasprotstva so gospodarji iz Zgornje Sorice zadrugo tožili in jo tako oškodovali za približno 600 kron. Med najhujšim poletnim delom so člani zadruge ves gramoz in deske brezplačno navozili.

Stavbo elektrarne in kanal so gradili od konca avgusta do konca oktobra. Stroje so dobili v decembru, ko je bilo že meter snega. Zato so turbino le z veliko težavo spravili v jarek in so jo takoj montirali. Dne 10. februarja 1912 je zažarela prva žarnica v strojnici, člani zadruge in njihovi prijatelji so jo zamaknjeno občudovali. Ko je bila elektrarna gotova, so takoj začeli z napeljavo daljnovoda po vasi in priključkov v hiše. Na žalost pa je takoj nastopilo tudi prvo razočaranje. Rezervoar je namreč pokazal razpoke in se je z zadnjim delom kanala vred začel posedati, ker so prav na najslabšem delu terena betonirali, ko je

bil že mraz. Kljub temu so bile napeljave po hišah konec marca končane in je nastopil slovesni trenutek, ko je zasvetila električna po hišah. Rezervoar in kanal so potem spomladu popravili s tem, da so napravili betonsko oporo, izklesali beton ob razpokah in na novo zabetonirali. Na splošno pa so bila vsa dela zelo dobro opravljena, ker je imel deželni odbor gradnjo v Sorici za nekako preskušnjo za gradnjo elektrarne na Završnici in so se tudi podjetja zelo potrudila v upanju, da bodo nato dobili še delo na večji elektrarni na Završnici. Aprila 1912 je bila oblastna kolavdacija. Stroje so preskusili z za tretjino večjo obtežitvijo in so se sijajno izkazali. Po kolavdaciji je načelnik Lovro Pintar priredil banket, na katerem so imeli več napitnic v zahvalo vsem, ki so sodelovali. Slovesna otvoritev in blagoslovitev elektrarne pa je bila v nedeljo 9. avgusta 1912. Glavno slovesnost je opravil dr. Krek, deželnega glavarja je zastopal inženir Vojnovič, deželni odbor pa inženir Gailhofer in dr. Lovro Pogačnik. Govost iz Selške doline in s Primorskega je bilo v Sorici toliko kot nikoli dotlej. Popoldne so na Ekarjevem podu pokazali, kako se da elektrika uporabiti tudi pri gospodarskih delih. Ko je zastopnik deželnega glavarja pojasnil pomen elektrike in zaklical: »Pokaži svojo moč!«, je načelnik zadruge odprl motor in slamoreznica je zrezala polno korito slame, kot bi se igrala. Zaigrala je godba prosvetnega društva iz Selc, nato pa je povzel besedo dr. Krek in v temperamentnem govoru povzdignil Sorico med kraje, ki so si prvi na podeželju omislili elektriko. Deželni odbornik dr. Evgen Lampe je poslal naslednjo pismo čestitko:

Junaški hribovci kažete pot lenim dolincem.

Divjo strela ste v žico vpregli,
postala je pridna kot vol in čila kot konjiček,
prijazno sije kot zvezda z neba.
Otroci luči smo in bomo mračnjakom posvetili.

Z železom in kamnom gradimo,
hudournih voda nebrzdano silo krotimo,

z gorskimi orjaki se borimo.
Dinamit je naš brat,
nevihti rečemo; sestra.
Grom nam je godba in blisk je naša svetilka.

Skale se lomijo iz tisočletnih sklepov,
gore naših planin odpirajo svoje naročje.

Ledenikov potok je mleko naše mladosti. Čestitam vam, ker ste me prehiteli. Ko vam postanem enak, vam pogledam v oko.

Po slovesnem delu je bila prosta zabava pod lipo pri pošti. Selška godba je neumorno igrala, domači pevski zbor je prepeval narodne pesmi, vrstili so se govori in napiitnice, zvečer pa je bila za tisti čas in za Sorico kar bajna razsvetljava, ko je hkrati zažarelo trideset žarnic.

Zadružniki so vplačali po 5 kron pristopnine in 25 kron deleža za razsvetljavo ter 25 kron deleža za pogon strojev. Pri domači hranilnici in posojilnici so najeli posojilo za 30 let po 2% obresti. Polovica zadružnikov je zadolžnico podpisala kot dolžniki, polovica kot poroki. Vse naprave skupaj so veljale 27.322 kron 94 vinarjev. Spočetka je bilo priključenih 139 žarnic, dva likalnika in zadružni elektromotor za pogon strojev. Od priključene žarnice so pobirali pavšalno tarifo 10 kron letno. Opravilo s stroji v elektrarni je prevzel zadružni načelnik Lovro Pintar in je to delo vestno in v zadovoljstvo članov opravljal do l. 1934, ko ga je prepustil mlajšim močem.

Koristnost elektrike je posebno pokazala prva svetovna vojna. Težko je bilo dobiti petrolej in je po hišah brez elektrike večkrat gospodovala tema. Ker so bili moški večinoma v vojski, je bilo pomankanje delovnih moči, toda s pomočjo motorja so žene in otroci lahko opravili mlatav in rezanje slame za živino pozimi.

Zaradi velikega pomladanskega deževja se je ponoči 24. marca 1915 tik pred rezervoarjem sprožil zemeljski usad in potegnil s seboj 8 m kanala, nakar je v jarek vdrla vsa voda iz rezervoarja, na srečo ne na elektrarno. Podrto pot in odplavljeno strugo so kmalu zasuli, namesto kanala pa so položili dve po 4 m dolge cevi, ki so jih naročili iz Vitkovic na Moravskem.

Po končani vojni so 28. novembra 1918 Italijani zasedli Sorico, hoteli so vodstvo nad elektrarno, a odbor ni klonil, seveda so pa svojevoljno napeljevali elektriko, kjer so jo potrebovali, ne da bi dali kako odškodnino. Okupacija pa je prinesla tudi svojevrstno korist zadrugi. Ljudje so morali zamenjati krone za lire. Lire so pridobivale na vrednosti, leta 1919 je bila lira vredna že pet kron. Zadružni odbor je 17. septembra 1919 sklical zadružnike in predlagal odplačilo celotnega

dolga, ki je znašal še 20.000 kron. Ker je bilo takrat 22 članov z 29 deleži, so za vsak delež zbrali 138 lir, jih zamenjali onstran meje za krone in z lahkoto plačali Zadružni zvezi v Ljubljani ves dolg na račun Hranilnice in posojilnice v Sorici.

Novembra 1923 se je pri načelniku priglasilo 28 posestnikov iz Zgornje Sorice za pristop k zadrugi, radi bi priključek za 126 žarnic in tri motorje. Odbor je na seji 11. novembra 1923 sklenil, da jih sprejme in zato poveča moč elektrarne s tem, da zajame vodo v odtočnem kanalu in postavi dodatno elektrarno s Peltonovo turbino na Ekarjevem travniku. Tok obeh elektrarn bi upravljali s stikalno ploščo v stari stavbi. Ko so dobili predračun od tovarne turbin Schneider v Škofji Loki in od podjetja Brown Boveri v Ljubljani, se jim je zdela vsota zanje nedosegljiva. Deloma je vplival še spomin na težave, ki so jih gospodarji iz Zgornje Sorice povzročili ob gradnji pred vojno, in je zato vsa stvar padla v vodo. Zadružniki niso upoštevali, da je v večji organizaciji večja moč in trdnost. Če bi bili pripravljeni omejiti se pri rabi toka, kadar bi manjkalo vode, bi tudi s staro elektrarno lahko zadostili želji sovaščanov. Zadruga je imela že od početka nabavljen material za napeljavo skozi vso Zgornjo Sorico, a je morala bakreno žico — bilo je je 260 kg — med vojno oddati za vojne namene, instalacijski material v vrednosti 65.000 kron je bil pa uničen leta 1923, ko je pogorela šupa Lovra Pintarja. Ta material niti ni bil zavarovan.

Po pripovedovanju Pintarjeve hčere Kristine so v družini imeli še po drugi svetovni vojni likalnik, ki ga je oče kupil svoji ženi, ko so napeljali elektriko. Ker ni bil več moderen, ga je Pintarjev zet razdril, da je uporabil notranji del. Tudi žarnico so imeli še od početka, od leta 1912. Leta 1949 so jo posodili sosedovim. Bila je 16-svečna in imela starinsko obliko. Pri sosedovih so jo uporabili na podu pri mlatvi. Zaradi tresljajev je padla na tla in se razbila ter tako nasilno končala življenje po 37 letih.

Ker je bil tok soriške elektrarne istosmeren in so vsi sedanji stroji izdelani za izmenični tok, so Sorico (po podatkih Pintarjevega sina Janka) jeseni 1965 priključili k splošnemu omrežju, stavbo bivše soriške elektrarne pa so prodali za vikend. Tako ima zdaj vsa Sorica elektriko razen dveh hiš v Heblarjih, ki sta preveč oddaljeni. Za Pintarjevo hišo še stoji močan betonski steber od nekdanje-

ga voda. Če ga bodo podrli, bi bilo prav, da bi spodnji del ohranili in nanj napisali, kdaj je Sorica dobila elektriko.

Po zapiskih pok. Lovra Pintarja napisal

France Planina

KULTURNA SKUPNOST ŠKOFJA LOKA

Pri pripravah za ustanovitev Kulturne skupnosti v Škofji Loki ni šlo vse povsem gladko in brez pretresov, kajti tudi kulturnim delavcem v Škofji Loki tako kot drugod ob pripravah ni bil popolnoma jasen njen pomen. Pripravljalni odbor je imel veliko dela pri iskanju pravega cilja, ki naj bi ga kulturna skupnost imela pri svojem bodočem delu. Treba je bilo tudi premagati skoraj popolno pasivizacijo prizadetih in jim vliti zaupanje v bodočnost. Pripravljalni odbor in njegov preds. Peter Pinžgar vsekakor nista imela lahke naloge. Brez pomoči tov. inž. Marka Vraničarja, sekretarja občinskega komiteja ZKS Škofja Loka, bi mu verjetno ne uspelo združiti že skoraj povsem razbitih in razvejanih vrst kulturnikov, ki se prej niso mogle zediniti za skupen in enoten nastop. Ko pa je bilo vsem jasno, pred kakšno nalogo stojimo in kaj čaka v kulturni skupnosti vse prizadete, potem je delo steklo in 16. februarja 1971 je bila na gradu ustanovna skupščina Kulturne skupnosti, na katerem je bila izvoljena njena skupščina in izvršni odbor. Ta šteje sedem članov: Savo Sink, predsednik predsedstva in skupščine, Andrej Pavlovec, namestnik predsednika, člani pa so: France Štukl, Janko Krek, Olga Stucin, Slobodan Poljanšek in Tone Nastran. V skupščino Kulturne skupnosti Škofja Loka pa so bili izvoljeni ali imenovani tile člani:

Za *Loški muzej* Andrej Pavlovec; za *Muzejsko društvo* Dušan Ogrizek, France Štukl in Milan Zeleznik; za *Ljudsko knjižnico* Janko Krek; za *Občinsko zvezo kulturno prosvetnih organizacij in glasbeno dejavnost* Ivo Gulić, Poldka Stiglic, Stane Oblak, Olga Stucin in Blagoje Ilič; za *ObK SZDL* dr. Branko Berčič, za *ObK ZKS* Silva Hafner; za *ObK ZMS* Marjana Vodopivec; za *Groharjevo kolonijo* Ive Šubic; za *ZZB NOV* Jože Gostinčar; za *Skupščino občine* Roman Teržan; za *TIS* Blaž Dolenc; za *Turistično zvezo* Lojze Rajgelj; za *Delovne organizacije* Zdravko Ogris, Martina Sedej, Janko Kalan, Lojze Podlogar, Slobodan Poljanšek,

Savo Sink, Marjan Kramar, Tone Nastran in Tone Oblak.

Izvršni odbor Kulturne skupnosti Škofja Loka je pripravil program dela kulturne skupnosti in finančni načrt, ki ga je potrdila skupščina kulturne skupnosti hkrati z družbenim dogovorom, ki ga sklepajo Izvršni svet SR Slovenije, Skupščina občine Škofja Loka in Kulturna skupnost Škofja Loka, ter družbeni dogovor o vsebini in materialnih sredstvih za potrebe kulturne dejavnosti, ki sta ga sklenili Skupščina občine Škofja Loka in Kulturna skupnost Škofja Loka. Soglasje k programu dela kulturne skupnosti in odobritev podpisa obeh družbenih dogovorov je obravnavala Skupščina občine Škofja Loka na seji 14. 4. 1971. Podpisovanje družbenega dogovora med Izvršnim svetom SR Slovenije, Skupščino občine Škofja Loka in Kulturno skupnostjo Škofja Loka je bilo 31. maja 1971 in ga je razen Škofje Loke podpisala samo še Kulturna skupnost Celje kot prva.

Ker je ustanovitev Kulturne skupnosti Škofja Loka izredno pomemben dogodek in v kulturni dejavnosti Škofje Loke prav gotovo prelomnica, objavljamo program njenega dela in družbeni dogovora v celoti:

Program dela Kulturne skupnosti Škofja Loka

Zakon o sredstvih za financiranje kulturnih skupnosti in kulturne dejavnosti ureja ne samo financiranje kulture v občini, temveč nalaga kulturni skupnosti tudi odgovornost za uspešno razvijanje kulturnega življenja v občini. Vsa kulturna dejavnost je praktično zajeta v jedrnatih formulacijah, da je s tem zakonom omogočeno samoupravno vodenje kulturnih dejavnosti in kulturne politike na območju občine in da se mora kulturna skupnost zavedati tudi svojih samoodgovornih nalog, ki jih je sprejela hkrati s samoupravnostjo. K temu lahko pridamo še, da je deklarativnost tokrat podprta tudi s finančnimi sredstvi, ki jih odstopa republika kulturni skupnosti, kar pa je seveda vezano na pogoje, da občina Škofja Loka na ustrezen in predpisan način zagotovi svojo udeležbo. Čeravno je v zakonu in v točkah družbenega dogovora veliko govora o udeležbi občine, ki naj bi prispevala svoj delež vsaj v minimalni meri v odnosu na sredstva, ki jih je namenila kulturi v letu 1970, ugotavljamo, da so se nasploh vse občine odločile prav za ta minimum, ne pa tudi za odločno in krepko sanacijo, kakor je to predvideval že citirani zakon. Toda kljub temu